

Павлов Д. Н. *Идеологический механизм политической пропаганды*

Статья посвящена раскрытию особенностей функционирования идеологического механизма политической пропаганды. Автор определяет идеологический механизм пропаганды как систему взаимосвязанных идей, комплексное воздействие которых превращает индивидов и социальные группы в послушные инструменты информационно-психологической борьбы за власть. В статье доказывается, что идеи в пропагандистском механизме представляют собой хорошо структурированные представления, стимулируют стремление индивидов и групп избавиться от страданий травмирующей реальности и удовлетворить духовные и материальные желания, на пути реализации которых стоят разнообразные враги. Определено, что действенность идеологического механизма пропаганды заключается в том, что он акцентирует внимание общественности на борьбе с врагами, тем самым не только формирует соответствующим образом общественное мнение, но и привлекает активную часть общества на сторону одного из политических лагерей, которые борются за власть.

Ключевые слова: политическая пропаганда, влияние, идеи, идеологический механизм, социализация, символизация, измерения, модели, желания, страдания, аудитория.

Pavlov D. *The Ideological Mechanism of Political Propaganda*

The article is devoted to revealing features of the mechanism of ideological political propaganda functioning. The author defines the ideological mechanism of propaganda as a system of interrelated ideas, complex effect which turns individuals and social groups into obedient tools of information and psychological struggle for power. This paper argues that the ideas of the propaganda mechanism are well-structured presentation, stimulating the desires of individuals and groups to get rid of sufferings, which generates traumatic reality, and to satisfy the spiritual and material desires, on realization way of which there are a variety of enemies. It is determined that the validity of the ideological mechanism of propaganda is that it focuses public attention on the fight against the enemies, thus not only forms the public opinion duly, but also attracts active part of society to the certain political side, which compete for power.

Keywords: political propaganda, influence, ideas, ideological mechanism, socialization, symbolization, dimensions, models, desires, sufferings, audience.

УДК 316.776.32

Демченко Д. А.

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ЯК ВАЖЛИВЕ ПОЛІТИЧНЕ, СОЦІАЛЬНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

З усіх прав людини, одним з найважливіших є право на інформацію, яке в умовах формування інформаційних суспільств максимально сприяє розвитку комунікативних засад спілкування та демократизації суспільних відносин.

Ключові слова: інформація, інформаційна політика, право на інформацію, інформаційний простір, інформаційний захист.

Беззаперечно, що роль і місце інформації в житті людства потужно зростають. Сучасне насичення біосфери, інформаційними потоками, створеними людською цивілізацією, невпинно продовжується. При цьому новітні комунікаційні супутникові й комп'ютерні технології уможливають організацію в режимі on-line інформаційного обміну в будь-якій точці земної кулі. Інформаційні технології при цьому мають величезні потенційні можливості: вони дають змогу контролювати процеси не тільки національних, а й цивілізаційних інформаційних просторів у галузі збирання, зберігання, оброблення, обміну, поширення та використання відомостей і даних, які стосуються майже всіх сфер життєдіяльності людини.

Збільшення кількості традиційних засобів масової комунікації в поєднанні з новітніми електронними телекомунікаціями спричинило також безпрецедентне насичення людства знаннями. Перераховані та інші факти дають підстави стверджувати про черговий рівень розвитку цивілізації — формування так званої інформаційної цивілізації. Отже, розуміння відповідних трансформацій і перспектив розвитку інформації потребують як системи безпеки національного, регіонального й глобального рівнів, так і методичних й методологічних основ їх формування та дослідження [6, с. 6].

Підкреслимо, що найперше постають питання правового характеру: право на інформацію; право на захист інформації і її користувачів; вплив інформації на суспільний розвиток, найперше на формування громадянського суспільства, суспільства інформаційного; вдосконалення державної інформаційної політики у світі і у окремо взятих країнах. Існують, і слід розрізняти, — хоча вони тісно пов'язані між собою, — права громадян на інформаційно-національні і міжнародні. Вони обумовлені спеціальними юридичними нормами в Конституціях країн, Міжнародних пактах, положеннях, статутах і т. ін., в законах окремих країн.

Спочатку подамо визначення загального (для усіх країн і суспільств) поняття «право на інформацію». Його, зокрема, достатньо вдало сформулював український політолог М. Ф. Головатий у «Етнократологічному словнику. К., 2007. — 576 с. Визначено воно так: «Право на інформацію — це можливість вільного отримання, зберігання, використання та поширення інформації, відомостей, необхідних громадянам, юридичним особам і державним органам для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій.

Реалізація права на інформацію не повинна порушувати права, свободи і законні інтереси інших громадян та юридичних осіб.

Держава законодавчо гарантує всім учасникам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел отримання інформації, крім випадків, передбачених законом.

Тепер розглянемо, як це право сформульоване в Конституції, законах України. Центральною, в даному випадку, є ст. 34 Конституції України в якій записано: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [5, с. 12].

Вкажемо на те, що обов'язковими і логічними складовими цього права є: право особи давати згоду на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про неї для соціально-економічних, культурних та ін. соціальних цілей; право кожного громадянина на доступ до відомостей про себе (крім тих, що становлять захищену законом таємницю) в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях; право кожного перевіряти достовірність інформації про себе і членів своєї сім'ї; право спростовувати недостовірні відомості в судовому порядку; право вимагати вилучення будь-якої інформації про себе; право кожного на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації про себе і членів своєї сім'ї (ст. 32); право на забезпечення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфних та ін. кореспонденції (ст. 31); право на вільний доступ і поширення інформації про стан навколишнього середовища (екологічна інформація), про якість харчових продуктів і предметів побуту; право на правдиву інформацію; право знати свої права і обов'язки; право на вільний доступ до нормативно-правових актів, що їх визначають (ст. 57), та ін. [7].

Щодо чинного законодавства України, в якому означені усі сторони права громадян на інформацію більш детально, то в цьому плані йдеться найперше про Закон України «Про інформацію» (1992) [2]. У даному законі визначено поняття «інформація» так: «Під інформацією цей Закон – записано у ст. 1, – розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі» [2, с. 58]. В статтях 5, 7, 8 даного закону визначаються суб'єкти і об'єкти інформаційних відносин (7, 8), а у ст. 5 – основні принципи інформаційних відносин у суспільстві. Так, у ст. 7 записано: «Суб'єктами інформаційних відносин є: громадяни України; юридичні особи; держава. Суб'єктами інформаційних відносин відповідно до цього Закону можуть бути також інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства» [2, с. 59]. А у ст. 8 значиться: «Об'єктами інформаційних відносин є документована або публічно оголошувана інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах» [2, с. 60].

Основні принципи за якими формуються і здійснюються відносини різних суб'єктів інформаційної політики є:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- об'єктивність, вірогідність інформації; повнота і точність інформації;
- законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

Вказані принципи, власне характерні для законодавств про інформацію багатьох країн світу, таким же чином сформульовані і у нормативних актах міжнародного рівня і характеру. Вказаним законом (ст. 9) закріплено загальне право на інформацію, а у статті (10) – гарантії права на інформацію. У першому випадку (право на інформацію) вказується, що усі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій.

Підкреслюється, що реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Крім того, кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України.

Перераховані права виписані в контексті прав громадян у інших країнах та міжнародного права. Те ж саме можна говорити і про гарантії права громадян на інформацію, оскільки без їх забезпечення абсолютно неможливо реалізовувати своє право на інформацію будь-якому суб'єкту правових відносин. Законодавчо таке право забезпечується (ст. 10 Закону України «Про інформацію»):

- обов'язком органів державної влади, а також органів місцевого і регіонального самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняті рішення;
- створенням у державних органах спеціальних інформаційних служб або систем, що забезпечували б у встановленому порядку доступ до інформації;
- вільним доступом суб'єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їхньої схоронності, що визначаються законодавством;
- створенням механізму здійснення права на інформацію;
- здійсненням державного контролю за додержанням законодавства про інформацію;
- встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію.

Вказані складові деталізовані як у даному законі, так і інших правових актах, рішеннях Верховної Ради України, Постановах, розпорядженнях, Положеннях, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Врешті, характеризуючи правові засади права громадян на інформацію, захист цього права, слід вказати на особливе місце в Законі України «Про інформацію» ст. 31, в якій означено право громадян на доступ до інформації про них самих. В Умовах суттєвої демократизації суспільних відносин загалом, в контексті європейських та світових демократизаційних процесів надто важливо, що громадяни України мають право:

- знати у період збирання інформації, які відомості про них і з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються;
- доступу до інформації про них, заперечувати її правильність, повноту, доречність тощо. Це не просто право, але обов'язок держави, оскільки державні органи та організації, органи місцевого і регіонального самоврядування, інформаційні системи яких вміщують інформацію про громадян, зобов'язані надавати її безперешкодно і безкоштовно на вимогу осіб, яких вона стосується, крім випадків, передбачених законом, а також вживати заходів щодо запобігання несанкціонованому доступу до неї. У разі порушень цих вимог, – записано у Законі, – Закон гарантує захист громадян від завданої їм шкоди використанням такої інформації. Крім того, забороняється доступ сторонніх осіб до відомостей про іншу особу, зібраних відповідно до чинного законодавства державними органами, організаціями і посадовими особами.

Зберігання інформації про громадян не повинно тривати довше, ніж це необхідно для законно встановленої мети. Всі організації, які збирають інформацію про громадян, повинні до початку роботи з нею здійснити у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку державну реєстрацію відповідних баз даних. Необхідна кількість даних про громадян, яку можна одержати законним шляхом, має бути максимально обмеженою і може використовуватися лише для законно встановленої мети. В разі, якщо громадянин має відмову в доступі до такої інформації, або має місце приховування її, або незаконні збирання, використання, зберігання чи поширення, то громадянин може оскаржити це у судовому порядку.

Вкажемо і на таку юридичну особливість права на інформацію. Право це охороняється законом. Суб'єкт права на інформацію може вимагати усунення будь-яких порушень його права. Зокрема, законодавством передбачені цивільні та кримінальні засоби захисту честі, гідності, ділової репутації, забезпечується можливість доведення неправдивості, невірогідності чи власного тлумачення поширених відомостей. Передбачено адміністративно-правову відповідальність за неправомірну відмову в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, що не відповідає дійсності, у випадках, коли така інформація має бути надана на запит громадянина чи юридичної особи (ст. 212³ КпАП України). Суб'єкти права власності на інформацію, зокрема, мають право на юридичний захист від заподіяння збитків власникові і внаслідок навмисної або необережної втрати, знищення, підробки, блокування та ін. неправомірних дій.

Далі перейдемо до розгляду права на інформацію у відповідності з міжнародним інформаційним правом. Спочатку про поняття «міжнародне інформаційне право».

За усіх розбіжностей точок зору стосовно міжнародного права (це окрема галузь, чи це складова інших галузей права) можна погодитися з О. М. Кісілевич-Чорнойван, що «Галузь міжнародного права — це система звичаєво-правових кодифікованих у міжнародному договорі (договорах) міжнародно-правових норм, що регулюють відносини суб'єктів міжнародного права в якійсь одній широкій галузі їхнього міжнародного співробітництва [3, с. 13]. Хоча, як зазначалося, часто міжнародне інформаційне право «іменують» правовим інститутом (Р. Ф. Авдеев), або комплексним напрямом міжнародного права (О. А. Гаврилов).

Принципово важливо, що міжнародне інформаційне право регулює всю наявну сукупність правовідносин, що виникають у міжнародній інформаційній сфері. Як і в

національному інформаційному праві у цій галузі права існують такі інститути: інтелектуальної власності стосовно інформаційних об'єктів; масової інформації у міжнародній сфері; державної таємниці, комерційної таємниці, персональних даних та ін. У міжнародному інформаційному праві вони набувають нового забарвлення, що пов'язано з вищим рівнем правового регулювання та ширшим спектром охоплених проблем.

У цій галузі, до того ж, існують правові інститути, які характерні саме для неї, наприклад, інститут державної інформаційної безпеки в зовнішній сфері та ін. Міжнародне інформаційне право передусім стосується міжнародної інформації. Це сукупність відомостей про систему міжнародних відносин, а також відомостей, що характеризують структуру, загальні властивості інформації і питання, пов'язані з її пошуком, збиранням та обробкою, розповсюдженням у системі міжнародних відносин.

Таке визначення поняття «міжнародна інформація» є достатньо узагальненим, оскільки вчені, фахівці виділяють здебільшого дві ознаки (два визначення) поняття. Перше: міжнародна інформація – це специфічний процес глобальної комунікації між суб'єктами міжнародних відносин, які виникають у всіх сферах життєдіяльності держави й суспільства при отриманні, зберіганні та використанні інформації. Значимо, не просто якогось роду чи виду продукт, що стосується міжкомунікативних людських відносин але саме «специфічний процес». Друге: Міжнародна інформація це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища у міжнародному товаристві (міжнародному інформаційному просторі), зафіксовані на матеріальних носіях із реквізитами, які дозволяють ідентифікувати ці відомості. Це все більш «опредмечене» визначення поняття «міжнародна інформація», саме і постає як певний продукт. Вважаємо таке визначення більш доступним і зрозумілим.

Міжнародна інформація має складові, компоненти, якими є міжнародні інформаційні ресурси. До речі, в Законі України «Про інформацію» (ст. 50) «Міжнародна інформаційна діяльність» зазначається: «Міжнародна інформаційна діяльність полягає в забезпеченні громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій офіційною документованою або публічно оголошеною інформацією про зовнішньополітичну діяльність України, про події та явища в інших країнах, а також у цілеспрямованому поширенні за межами України державними органами і об'єднаннями громадян, засобами масової інформації та громадянами всебічної інформації про Україну.

Громадяни України мають право на вільний і безперешкодний доступ до інформації через зарубіжні джерела, включаючи пряме телевізійне мовлення, радіомовлення і пресу» [5, с. 77]. Право громадян на внутрішню (національну) та міжнародну інформацію мають відповідні джерела. Джерелами безпосередньо міжнародного інформаційного права є міжнародні договори, міжнародні звичаї, статuti та акти міжнародних організацій у сфері інформації, рішення міжнародних судових установ, а також у зв'язку з тим, що ця галузь права частково належить і до міжнародного приватного права, національне законодавство та рішення національних судових і арбітражних установ щодо правовідносин, ускладнених іноземним елементом.

Нормативні акти міжнародних організацій в інформаційній сфері умовно можна поділити на дві групи:

- повністю присвячені питанням регулювання міжнародної інформаційної сфери;
- частково присвячені питанням регулювання міжнародної інформаційної сфери.

Міжнародне інформаційне право має власні принципи на яких базується.

О. М. Кісілевич-Чорнойван, як і немало інших правознавців, виділяє такі з них:

1. Принцип (право держав на) здійснення чи санкціонування здійснення транскордонного радіомовлення і телевізійного мовлення.

2. Принцип (обов'язок держав) щодо попередження і припинення розповсюдження ідей, які засуджуються міжнародним співтовариством.

3. Принцип (обов'язок держав) щодо забезпечення вільного доступу населення до засобів масової інформації.

4. Принцип (право держав) щодо протидії розповсюдженню на своїй території ідей, які заборонені міжнародною спільнотою і представляють собою загрозу державній безпеці, суспільному порядку, здоров'ю і моральності населення.

5. Принцип (право держав) щодо розвитку своїх інформаційних інфраструктур для досягнення своїх політичних, економічних і культурних цілей.

6. Принцип (обов'язок) щодо попередження і припинення використання засобів масової інформації для образливої чи ворожої іншим державам пропаганди і для втручання в їх внутрішні справи.

7. Принцип (обов'язок) заохочувати поширення прогресивних загальнодемократичних ідей.

8. Принцип (обов'язок) здійснення контролю за діяльністю національних органів ЗМІ, що поширюють ідеї та відомості за кордоном.

9. Принцип неприпустимості будь-якої дискримінації держав в отриманні доступу до відкритої інформації і до нових інформаційних і комунікаційних технологій.

10. Принцип співробітництва держав в інформаційній сфері. [3, с. 21].

Висновки. Таким чином право на інформації було і є важливішим політичним, соціальним правом кожного громадянина світу. Воно закріплено юридично, забезпечується перш за все державною політикою і постає важливішою засадою формування громадянського суспільства. Інша справа – як цей процес в окремо взятій державі забезпечується практично.

Використана література:

1. Етнократологічний словник: Енцикл. довід. слов. [Текст] / За ред. О. В. Антонюка, М. Ф. Головатого та Г. В. Щокіна. – К.: МАУП 2007. – 576 с.

2. Закон України «Про інформацію» [Текст] // ВВР. – 1992. № 48. Ст. 650.

3. Кісілевич-Чорнойван О. М. Міжнародне інформаційне право: навч. посіб. [Текст] / О. М. Кісілевич-Чорнойван. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. – 160 с.

4. Костецька Т. А. Право на інформацію в Україні [Текст] / Т. А. Костецька – К.: «Знання», 1998. – 320 с.

5. Україна: Інформація і свобода слова: Збірник законодавчих актів, нормативних документів та статей фахівців [Текст]. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 1997. – 832 с.

6. Чічановський А. А., Інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних систем: Підручник [Текст] / А. А. Чічановський, О. Г. Старіш. – К.: Грамота, 2010. – 568 с.

7. Юридична енциклопедія: В 6 т. т. 2.: Д-Й. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998, – 1999. – 744 с.

Демченко Д. А. Право на інформацію как важнейшее политическое, социальное право человека в условиях формирования гражданского общества

Из всех прав человека, одним из важнейших является право на информацию, которое в условиях формирования информационных обществ максимально способствует развитию коммуникативных основ общения и демократизации общественных отношений.

Ключевые слова: информация, информационная политика, право на информацию, информационное пространство, информационная защита.

Demchenko A. The Right to Information as Important Political, Social Rights in the Emerging Civil Society

Of all human rights, one of the most important is the right to information, which in terms of information society promotes maximum communication principles of democratization of communication and public relations.

Keywords: information, information policy, the right to information, the information space, information protection